

Орехът у нас – многозначителни въпроси, еднозначни отговори

Автор(и): проф. д-р Василий Джувинов, Института по овощарство в Пловдив

Дата: 16.05.2018 *Брой:* 5/2018

Орехът заема първо място в групата на орехоплодните култури както в световен мащаб, така и в нашата страна. Това се дължи на богатите хранителни и ценни диетични и лечебни качества на ореховите ядки.

В зависимост от сортовете ядката заема между 35 и 60% от теглото на плода и притежава висока енергийна стойност (525–622 ккал/100 г). Важен източник на хранителни вещества, необходими за жизнената дейност на човешкия организъм (съдържат до 74% растително масло и до 24% протеин (Захов, 1960; Недев и кол., 1983), а според Команич (1989) това масло достига до 78,8%.

Аминокиселините са в подходящо съотношение, а маслото е богато на линолова киселина (витамин Е), която човешкият организъм си набавя единствено от растителните масла. Освен това ореховите ядки съдържат и до 25% въглехидрати, както и 1,5–2% минерални соли, витамините А, С, Е, Р, група В (Цуркан и кол., 1984; Джувинов и Божкова, 2004). В маслото на някои сортове линоловата киселина достига 64%, а общо незаменимите аминокиселини са 18 (Вишанска и Петрова, 1980; Недев и кол., 1983). Тази

биологична стойност на ореховите ядки (високо белтъчно и маслено съдържание) ги прави незаменима храна. Добре известна е и лечебната стойност на ореховите плодове. Те тонизират кръвната и храносмилателната система, понижават кръвната захар и кръвното налягане, чистят кръвоносните съдове и предотвратяват атеросклерозата, благодарение на антиоксиданта витамин Е, т.е. подобрява се сърдечната и мозъчната функция (Germain et al., 1999). Изследванията досега дават основание да се предполага, че елаговата (фенолова киселина) се свързва с канцерогените и по такъв начин ги обезврежда и стимулира образуването на антитоксични ензими. От практическа гледна точка могат да се използват почти всички органи на ореховото дърво. От зелените листа се извлича витамин С и други биологични високоактивни вещества, а от зелените орехчета освен витамин С се получава йод и юглон (Цуркан и кол., 1984). Известно е също, че ореховите дървета успешно могат да се използват за укрепване на свлачища и наклонени терени, за намаляване на силата на вятъра и ветровата ерозия като полезащитни пояси и т.н. Освен това производството на орехи е по-евтино в сравнение с другите дървесни овощни видове, а ореховите плодове са с продължителна съхраняемост и могат да бъдат транспортирани на големи разстояния. Излишно е да споменаваме, че ореховата дървесина е една от най-ценните в мебелната, оръжейната и автомобилната индустрия, поради което е с висока цена на международните пазари. Всичко това ни дава отговор на въпроса защо непрекъснато нараства търсенето им на вътрешния и международния пазар и на производството в световен мащаб.

Ореховото производство в света

По данни на ФАО за периода 1961–1965 г. в света са получени над 601 000 т, от които в Европа – 45,1%, в Азия – 18,6%, в Северна Америка – 12,6%, Африка – 1,0%, и в Южна Америка – 0,8%. Производството достига 753 500 т през 1974–1978 г, т.е. наблюдава се ръст от над 150 000 т за период от десетина години. В отделните страни производителки най-голямо увеличение е отбелязано в САЩ – 222%, Аржентина – 188%, Турция – 157%, СССР – 155%, и Гърция – 125%.

В навечерието на XXI век (1995 г.) **ореховата продукция в света** вече премина границата от един милион тона – 1 061 000 т, за да достигне 1 292 000 т през 2000 г., 1 793 000 т за 2005 г. През 2011 г. световното производство реализира рекордните 3 423 000 тона.

Интересно е да се спомене, че през последните 10 години лидери в това производство са Китай, САЩ, Иран и Турция, а от континентите водеща е Азия, след която се нареждат Америка и Европа.

Прави впечатление, че в европейските страни с модерно орехово производство – Франция, Италия и Испания, през първите години на XXI век се наблюдава стабилизиране на производството – във Франция – 28–33 хил. т, в Италия – 15–16 хил. т, и в Испания – 8–13 хил. т, с лека тенденция за нарастване. Данните за 2011 г. показват възходящ тренд в Румъния и Гърция на това производство, ако се погледнат данните за 2011 година.

В рамките на Европейския съюз за периода 2000–2011 г. са получени между 168–194 хил. т, което говори за относително устойчиво производство с тенденция за увеличаване. Изключение прави 2004 г.

(152 000 т) вероятно поради неблагоприятни климатични условия по времето на цъфтежа и оплождането на ореха в някои страни членки на ЕС.

Значителна е и получаваната продукция в Турция и Сърбия. През последните години Иран измести САЩ от второто място в световната ранглиста на страните производителки на орехи.

Очакваното нарастване на ореховото производство в световен мащаб се базира на **общата площ на плододаващите насаждения**, които са били 6 165 170 дка през 2000 г., а през 2007 г. достигат 7 216 710 дка.

В тази подкрепа са и данните за средния добив в света, който от 209 кг/дка за 2000 г. достига 354 кг/дка през 2011 година.

От посочените цифри се вижда, че водещи страни по отношение на средните добиви са Иран, САЩ, Италия, Китай, Франция, Турция.

В Европа се внасят ежегодно около 100 000 т орехи от Калифорния за задоволяване нуждите на континента.

Очертава се обща тенденция към непрекъснато увеличаване на добивите в повечето страни производителки, което недвусмислено показва, че се използват високородовити сортове и се прилагат съвременни технологии за отглеждане. Затова среден добив от 250–300 кг/дка е абсолютно нормален за съвременните орехови насаждения.

Ореховото производство в нашата страна

До средата на 50-те години на миналия век ореховата култура в България е била основно любителска, разпространена като единични дървета в лозята, нивите, край пътища, канали и като декоративни дървета в по-големите паркове (Велков и др., 1951) и по-рядко като самостоятелни овощни градини, които са отчетени от статистиката за първи път през 1952 г. (Недев и кол., 1983).

Развитието на ореховото производство у нас според Недев и кол. (1983) е обособено в два периода – първият от 1956 г., когато насажденията са били 18 407 дка и нарастват на 44 002 дка през 1966 г.

През този период броят на единичните дървета от 553 000 достига 919 000, а площта на плододаващите от 4200 дка нараства на 9200 дка или от 22,8% намалява на 20,9% спрямо общата площ. При единичните дървета относителният дял на плододаващите почти се запазва – 97,5% и 96,2% съответно. Ако погледнем данните за полученото общо производство, ще видим, че от 14 192 т то достига 22 076 т за посочените по-горе две години. От единичните дървета през този период са получени, съответно 13 808 т и 21 718 т, т. е. те са дали 97,3% и 95,4% от цялата продукция за 1956 г. и за 1966 г., което показва, че единичните дървета през посочения период са определяли облика на получаваната у нас орехова продукция.

Данните за средния добив показват, че от 90,7 кг/дка за 1956 г. той намалява на 38,3 кг през 1966 г. като граничните стойности са 19,3 кг през 1957 г. и 64,2 кг за 1958 г. В това отношение добивът от дърво е бил 25,6 и 24,6 кг съответно за посочените години. Това ни дава основание да заключим, че през този първи етап ореховото производство у нас се е базирало основно на единични дървета, където добивите са били сравнително стабилни и около два пъти по ниски от тези, получени от компактните градини.

Вторият период след 1966 г. се характеризира със създаване на нови промишлено-стокови насаждения – масиви от по няколко хиляди декара в избрани райони на страната като Пловдивски, Старозагорски, Великотърновски, Хасковски, Русенски и други окръзи, главно от сортовете Дряновски и Шейново. Този период е характерен със засаждане, както на семеначета, така и на присадени дръвчета, благодарение на внедрената технология на Института по овощарство в Пловдив за окулиране по метода прозорче, както и на посочените два сорта, резултат от проучването на местните ресурси при ореха в нашата страна.

Тук трябва да се отбележи също, че площта на насажденията във Великотърновски, Русенски, Търговищки, Шуменски, Разградски и Плевенски, Пловдивски, Старозагорски и Хасковски окръг са заемали 65,5% от цялата площ на орехите в страната към 1980 г., което говори за концентрация в ореховото производство у нас благодарение на тогавашните икономически структури – аграрно-промишлените комплекси. Второстепенно е значението на окръзите Бургас, Варна, Ловеч, Кърджали и Монтана с общ относителен дял от 14,3%.

За този период Недев и кол.(1983) отбелязват също, че предимно през 1968–1977 г. са създадени 126 000 дка нови орехови насаждения, но за съжаление 47% от общия брой на дърветата са били присадени, т.е. в градините са преобладавали семеначета от свободно опрашване с неустановени качества на плодовете. По-нататък същите автори отбелязват, че по време на социалистическото преустройство на селското стопанство са изкоренени значителен брой единични дървета, като са намалели почти наполовина, т.е. от 1 113 000 броя през 1948 г. на 553 000 през 1956 г., от които 97,5% са били плододаващи.

Тогава политиката на правителството е била да се развият орехоплодните култури в страната, благодарение на което е започнало засаждане и на единични дръвчета. Така техният брой от 924 000 през 1976 г. нараства на 1 249 000 през 1980 г., като по този начин се стига нивото на 1948 г. и по отношение на относителния дял на плододаващите единични дървета.

За да оценим по-правилно състоянието и развитието на ореховото производство в нашата страна през етапа на концентрация и специализация през 70-те и 80-те години на миналия век, ще се спрем на данните за относителния дял на плододаващите и получените средни добиви. За съжаление, плододаващите площи от 22,8% за 1956 г. намаляват на 17,4% през 1960 г. и се задържат на това ниво почти до 1970 г. – 18,1%, като през 1975 г. намаляват на 12,4%, а по-късно, през 1980 г., нарастват на 32,8%.

Всичко това показва, че е нарушен силно балансът между плододаващи и млади насаждения, които при оптимални съотношения би трябвало да бъде 75–80% : 20–25%. В подкрепа на това са и получените добиви, които от 90,7 кг/дка за 1956 г. намаляват на 32,2 кг за 1970 г., за да паднат на ниво от 10,1 кг/дка за 1980 г., докато добивът от единичните дървета е в границите на 22,3 кг за 1980 г. и – 27,4 кг/дърво за 1965 г. Тук ще споменем, че средни добиви до 20 кг/дка са получавани в окръзите Разград, Добрич и Шумен, от 20 до 40 кг във Враца, Хасково и Ямбол, а над 40 кг/дка – във Варненски, Старозагорски и Силистренски окръг (Недев и кол., 1983).

Оттук следва изводът, че **нашето орехово производство се е развивало по екстензивен път** през посочения по-горе период, независимо от настъпилата концентрация и специализация на подотрасъла овощарство, в т.ч. и при ореха, защото това не е довело до увеличаване броя на дърветата на декар, както и на средните добиви.

Необходимо е да се добави и силно занижената агротехника за отглеждане на тези големи орехови масиви, както преди и най-вече в периода на прехода след 1989 г. Затова считаме, че този период на развитие е продължил до 1989 г., т.е. до настъпването на политико-икономическите промени в нашата страна.

Десет години след началото на прехода към пазарна икономика общата площ на ореховите насаждения у нас намалява драстично както при всички останали дървесни овощни култури.

При 192 500 дка обща площ и 63 200 дка (32,8%) плододаващи градини през 1980 г., (по данни на FAOSTAT) през 1999 г. у нас плододаващите орехови градини са били 71 970 дка, които са намалели на 37 030 дка през 2001 г. В случая нарастването на относителния дял на плододаващите градини не е довело до увеличаване на получаваната продукция нито на средните добиви в страната.